

..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय प्रवर्द्धन सम्बन्धी विधेयक

प्रस्तावना: गाउँपालिका/नगरपालिका क्षेत्रभित्र कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसायको प्रवर्द्धन, व्यावसायीकरण, बजारीकरण तथा व्यवस्थापन गर्न तथा कृषक एवम् कृषि व्यवसायी बीच आपसी सम्बन्ध सुदृढ गरी कृषि उत्पादन बृद्धि गर्न आवश्यक व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकाले,

..... गाउँपालिका/नगरपालिकाको गाउँ सभा/नगर सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम, प्रारम्भ र विस्तार:** (१) यस ऐनको नाम “..... गाउँपालिका/नगरपालिका कृषि तथा पशुपक्षी व्यवसाय प्रवर्द्धन ऐन, २०७९” रहेकोछ ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

(३) यो ऐन गाउँपालिका/नगरपालिका भर लागू हुनेछ ।

२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

(क) “अध्यक्ष”/“प्रमुख” भन्नाले कार्यपालिकाको अध्यक्ष/प्रमुख सम्झनु पर्छ ।

(ख) “उत्पादक” भन्नाले कृषि तथा पशुपक्षीजन्य वस्तु उत्पादन गर्ने कृषक सम्झनु पर्छ र सो शब्दले कृषि व्यवसाय गर्ने प्रयोजनको लागि संस्थापित कम्पनी, फार्म वा सहकारी संस्थालाई समेत जनाउँछ ।

(ग) “एजेन्ट” भन्नाले कृषि उद्यमी, व्यवसायी, बजार, कृषि तथा पशुपक्षीजन्य वस्तुहरूको कारोबार गर्ने दर्तावाला व्यक्ति वा संस्था सम्झनु पर्छ ।

(घ) “कृषक” भन्नाले कृषि पेसामा आवद्ध भएको व्यक्ति वा समूहलाई सम्झनु पर्छ

(ङ) “कृषि तथा पशुपक्षीजन्य वस्तु” भन्नाले कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसायबाट उत्पादित वस्तु सम्झनु पर्छ ।

(च) “कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय” भन्नाले अनुसूची-१ मा उल्लिखित विषयसँग सम्बन्धित कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसायलाई सम्झनु पर्छ ।

(छ) “कार्यपालिका” भन्नाले गाउँपालिका/ नगरपालिकाको कार्यपालिका सम्झनु पर्छ ।

(ज) “कार्यालय” भन्नाले कार्यपालिकाको कार्यालय सम्झनु पर्छ ।

(झ) “गाउँपालिका”/“नगरपालिका” भन्नाले गाउँपालिका/ नगरपालिका सम्झनु पर्छ ।

(ञ) “कोष” भन्नाले दफा १२ बमोजिम स्थापित कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कोष सम्झनु पर्छ ।

- (ट) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन बमोजिम बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।
- (ठ) “प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत” भन्नाले कार्यपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सम्झनुपर्छ ।
- (ड) “बजार” भन्नाले कृषि तथा पशुपक्षीपालन उपजको ग्रेडिङ, प्याकेजिङ, ढुवानी, भण्डारण, वितरण तथा कृषि उपजको बिक्री वितरण गर्ने थोक तथा खुद्रा बजार सम्झनु पर्छ ।
- (ढ) “बिक्रेता” भन्नाले कृषि तथा पशुजन्य वस्तुहरू बिक्री गर्ने कृषक, व्यापारी, कृषक समूह, कृषि फार्म, सहकारी संस्था, कम्पनी वा एजेन्ट बिक्रेता सम्झनु पर्छ ।
- (ण) “वडा” भन्नाले गाउँपालिका/नगरपालिकाको वडा सम्झनु पर्छ ।
- (त) “व्यवसायी” भन्नाले कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसायमा आवद्ध उत्पादक, कृषक, व्यापारी, सङ्कलक, एजेन्ट तथा बिक्रेता सम्झनु पर्छ ।
- (थ) “व्यावसायिक करार” भन्नाले व्यवसायिक कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न, कृषि तथा पशुपक्षी फार्मको सञ्चालन तथा व्यवसायिक कार्य सञ्चालन गर्न दुई वा सो भन्दा बढी पक्षहरूबीच भएको सम्झौता सम्झनु पर्छ र सो शब्दले व्यावसायिक प्रयोजनको लागि कार्यपालिकाको तर्फबाट वा व्यक्तिगत वा संस्थागत रूपमा लिजमा लिन दिन वा उद्योग सञ्चालनबाट उत्पादन वा आपूर्ति गर्न दु वा दुईभन्दा बढी पक्षहरूबीच क्षेत्रफल, परिमाण, मूल्य र गुणस्तरको आधारमा भएको करारलाई समेत जनाउँछ ।
- (द) “व्यावसायिक कार्य” भन्नाले अनुसूची-२ मा उल्लेख भए बमोजिमको कृषि तथा पशुपक्षीपालन सम्बन्धी कार्य सम्झनु पर्छ ।
- (ध) “समिति” भन्नाले दफा ८ बमोजिमको कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय प्रवर्द्धन समिति सम्झनु पर्छ ।
- (न) “सङ्कलन केन्द्र” भन्नाले व्यवसायिकहरूले दोस्रो बजारमा बिक्री गर्ने उद्देश्यले कृषि उपज संकलन गरेर बिक्रेतालाई बिक्री गर्ने सङ्कलन केन्द्रलाई सम्झनु पर्छ ।
- (ज) “हाट-बजार” भन्नाले कृषि उपज लगायत अन्य स्थानीय उत्पादन बिक्री गर्ने उद्देश्यले गाउँपालिका/नगरपालिकाबाट स्वीकृति लिई संचालन भएको हाट बजारलाई सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद-२

व्यवसाय दर्ता तथा बजारको सञ्चालन

३. **व्यवसाय दर्ता गर्नु पर्ने:** (१) व्यावसायिक रूपले कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय सञ्चालन गर्न चाहने कुनै व्यक्ति, फर्म, कम्पनी वा संस्थाले दर्ताको लागि कार्यालयमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम दर्ताको लागि कुनै निवेदन परेमा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले त्यसको छानबिन गरी दर्ता स्वीकृतिको लागि समितिमा प्रस्ताव पेश गर्नु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम पेश भएको प्रस्तावको सम्बन्धमा आवश्यक छानबिन गरी समितिले दर्ता गर्ने वा नगर्ने सम्बन्धमा निर्णय गर्नु पर्नेछ ।
- (४) कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय दर्ताको लागि चाहिने कागजात, त्यसको प्रकृया तथा शुल्क सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
४. **बजारको स्थापना र वर्गीकरण:** (१) कार्यपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको कुनै पनि स्थानमा कृषि तथा पशुपक्षी बजारको स्थापना गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कृषि सम्बन्धी सहकारी संस्था वा कृषि सम्बन्धी अन्य व्यावसायिक संस्थाले कार्यपालिकाको अनुमति लिई बजारको स्थापना गर्न सक्नेछ ।
- (३) बजारको वर्गीकरण देहाय बमोजिम हुनेछ:-
- (क) थोक बजार,
- (ख) खुद्रा बजार,
- (ग) हाट-बजार,
- (घ) संकलन केन्द्र ।
- (४) बजारको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नको लागि तोकिए बमोजिम बजार व्यवस्थापन तथा संचालन समिति रहनेछ ।
- (५) यस दफा बमोजिम बजारको स्थापना, सञ्चालन तथा सो सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
५. **भण्डारण व्यवस्था:** (१) कार्यपालिकाले गाउँपालिका/नगरपालिका क्षेत्रभित्र आवश्यकता अनुसार गोदाम र शीत भण्डार निर्माण गरी कृषि उत्पादनलाई सुरक्षित भण्डारण गर्ने व्यवस्था मिलाउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गोदाम तथा शीत भण्डार निर्माण तथा सञ्चालन गर्दा कार्यपालिकाले सार्वजनिक-निजी साझेदारी वा सहकारी संस्था मार्फत निर्माण तथा सञ्चालनको व्यवस्था मिलाउन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम सञ्चालन हुने गोदाम तथा शीतभण्डारको निर्माण तथा सञ्चालन सम्बन्धी मापदण्ड तथा अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

६. **पशुपक्षी बधशाला सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) कार्यपालिकाले गाउँपालिका/नगरपालिका क्षेत्रभित्र व्यावसायिक प्रयोजनका लागि तोकिएको स्थान र तरिका बमोजिम मात्र पशुपक्षीको बध गर्न पाइनेछ ।

(२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि कार्यपालिकाले पशुपक्षी बध स्थल वा पशुपक्षी बधशाला स्थापना गर्नेछ ।

(३) पशु बधशाला, बध स्थल र मासु जाँचको व्यवस्था र मापदण्ड प्रचलित सङ्घीय कानून बमोजिम कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(४) निजी प्रयोजनका लागि गरिने पशुपक्षी बध सम्बन्धमा कार्यपालिकाले आवश्यक शर्त र मापदण्डहरू बनाई लागू गर्नेछ ।

(५) उपदफा (२) बमोजिमको पशुपक्षी बध स्थल वा पशुपक्षी बधशालाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि एक समिति रहनेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिमको समितिको गठन, संचालन र काम, कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७. **स्वास्थ्य, वातावरण तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्नु पर्ने:** (१) कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय गर्दा स्वास्थ्य, वातावरण तथा जैविक विविधता संरक्षण सम्बन्धमा देहाय बमोजिमका मापदण्डहरू पूरा गर्नु पर्नेछ:-

(क) गोठ तथा घाँस उत्पादनको लागि जग्गाको व्यवस्था,

(ख) आवश्यकता अनुसार वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन,

(ग) प्राविधिक परामर्श तथा उपचार सेवाको व्यवस्था,

(घ) तोकिए बमोजिमका अन्य मापदण्डहरू ।

(२) कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय गर्दा जैविक विविधताको संरक्षणका लागि कार्यपालिकाले तोकिए बमोजिम स्थानीय र उन्नतजात दुवैको नक्ष संरक्षण गर्ने गरी व्यवस्था गर्नेछ ।

(३) नक्षसुधार र संरक्षण सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-३

कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसायको प्रवर्द्धन तथा सुविधा

८. कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय प्रवर्द्धन समिति: (१) कृषि तथा पशुपक्षीपालन क्षेत्रको समग्र विकास तथा प्रवर्द्धन लगायतका कार्य गर्न एक स्थानीय कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय प्रवर्द्धन समिति रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिको गठन देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(क) अध्यक्ष/प्रमुख	— अध्यक्ष
(ख) उपाध्यक्ष/उपप्रमुख	— सदस्य
(ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	— सदस्य
(घ) गाउँ सभा/नगरसभाको आर्थिक समितिको संयोजक	— सदस्य
(ङ) समितिको अध्यक्षले मनोनयन गरेको विषय विज्ञ सदस्य	
एक जना	— सदस्य
(च) समितिको अध्यक्षले मनोनयन गरेको कृषकहरूमध्ये कृषि क्षेत्रबाट	
एक र पशुपक्षीपालन क्षेत्रबाट एक जना महिला सहित गरी	
तीन जना	— सदस्य
(छ) कार्यालयको पशुसेवा शाखा प्रमुख	— सदस्य
(ज) कार्यालयको कृषि शाखा प्रमुख	— सदस्य सचिव

(३) समितिले कुनै विशेष कार्य सञ्चालन गर्न आवश्यकता अनुसार आफू मातहत रहने गरी प्रत्येक वडामा वडास्तरीय कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय प्रवर्द्धन उपसमिति गठन गर्न सक्नेछ ।

(४) समितिको बैठक समितिको अध्यक्षको अध्यक्षतामा बस्नेछ र अध्यक्षको अनुपस्थितिमा निजको अनुमतिले उपाध्यक्ष/उपप्रमुखको अध्यक्षतामा बस्नेछ ।

(५) समितिको बैठक अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ।

(६) समितिको बैठकमा सम्बन्धित क्षेत्रको विशेषज्ञ तथा अन्य व्यक्तिलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

(७) समितिको बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

९. **समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार:** यस ऐनमा अन्यत्र उल्लिखित काम कर्तव्य र अधिकारको अतिरिक्त समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक नीति, मापदण्ड तथा योजना तर्जुमा गरी कार्यपालिकालाई सिफारिस गर्ने,

(ख) कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारका निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने,

(ग) कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक पर्ने सीप, प्रविधि तथा अन्य आवश्यक विषयको उचित व्यवस्था गर्न प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरू गर्ने,

(घ) कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय प्रवर्द्धन कोषको सञ्चालन गर्ने,

(ङ) तोकिए बमोजिमका अन्य आवश्यक कार्य गर्ने ।

१०. **कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसायलाई दिइने सुविधा:** (१) कार्यपालिकाले कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसायलाई प्रोत्साहन र प्रवर्द्धनको लागि देहाय बमोजिम सहूलियत तथा सुविधा दिन सक्नेछः-

(क) स्थानीय कर तथा निकासी शुल्क छुट,

(ख) व्यवसाय प्रवर्द्धन सम्बन्धी प्रविधि प्रयोग र विस्तारमा अनुदान,

(ग) कृषि तथा पशुपक्षीको लागि आवश्यक पर्ने औषधि तथा विषादीमा अनुदान,

(ग) व्यवसाय प्रवर्द्धनका लागि सिचाइ, विद्युत, बीउ विजन, मलखाद व्यवस्थापनको लागि अनुदान,

(घ) व्यावसायिक विकास, प्रविधि हस्तान्तरण र क्षमता विकास ।

(२) उपदफा (१) को खण्ड (क) बमोजिम कर छुट सम्बन्धी व्यवस्था गाउँपालिका/नगरपालिकाको आर्थिक ऐनले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम दिइने सुविधाको अतिरिक्त अन्य सुविधा दिनु पर्ने भएमा समितिको सिफारिसमा कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

११. **ऋण सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने:** (१) कार्यपालिकाले कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय संचालनका लागि आर्थिक ऐनमा व्यवस्था भए बमोजिम सहूलियत व्याजदरमा ऋण सुविधा उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम ऋण प्राप्त गर्दा बैङ्क तथा वित्तीय संस्थामा धितो राख्दा यस ऐन बमोजिम गरिएको व्यावसायिक करारको सम्बन्धी सम्झौतापत्र तथा कृषि तथा पशुपक्षीपालन सम्बन्धी व्यावसायिक प्रमाण पत्रलाई धितोका रूपमा स्वीकार गर्ने सम्बन्धमा कार्यपालिकाले आवश्यक सहजीकरण गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम उपलब्ध गराउने ऋणलाई अति प्राथमिकता क्षेत्रमा कर्जा लगानी गरेको सरह मानी कार्यपालिकाले गाउँपालिका/नगरपालिका क्षेत्रभित्र सम्बन्धित बैङ्क वा वित्तीय संस्थाको व्यावसायिक कार्यको विस्तारलाई सहजीकरण गर्न सक्नेछ ।

(४) कुनै बैंक वा वित्तीय संस्थाले उपदफा (२) बमोजिम गरेको लगानी उठ्न नसक्ने भई अपलेखन गर्नु पर्ने भएमा सो अपलेखन गरेको वर्षको खुद करयोग्य आयबाट सो अङ्क बराबरको रकम घटाउन सक्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय सञ्चालन प्रयोजनार्थ ऋण सुविधा प्रदान गर्ने सम्बन्धमा कार्यपालिकाले आवश्यक सहकार्य, समन्वय र सहजीकरण गर्नेछ ।

परिच्छेद-४

कोषको स्थापना तथा सञ्चालन

१२. **कोषको स्थापना:** (१) कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्नका लागि छुट्टै एक कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय प्रवर्द्धन कोष रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायका रकमहरू रहनेछन्:-

(क) नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने रकम,

(ख) कार्यपालिकाबाट प्राप्त हुने रकम,

(ग) कुनै स्वदेशी सङ्घ संस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त हुने रकम,

(घ) कुनै विदेशी मुलुक, व्यक्ति वा संस्थाबाट प्राप्त हुने रकम,

(घ) अन्य कुनै स्रोतबाट प्राप्त हुने रकम ।

(३) उपदफा (२) को खण्ड (घ) बमोजिमको रकम प्राप्त गर्नु अघि नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयको स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

१३. **कोषको प्रयोग तथा खाता सञ्चालन:** (१) कोषमा रहेको रकमको प्रयोग यस ऐन बमोजिम कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसायको प्रवर्द्धन तथा सञ्चालनको लागि कार्यपालिकाले तोकेको प्राथमिकताको आधारमा हुनेछ ।

(२) कोषमा रहेको रकम कुनै बाणिज्य बैङ्क तथा वित्तीय संस्थामा खाता खोली राखिनेछ ।

(३) कोषको खाता सञ्चालन प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत वा निजले तोकेको अधिकृत र लेखा प्रमुखको संयुक्त दस्तखतबाट हुनेछ ।

१६. **लेखा र लेखापरीक्षण:** (१) कोषको लेखा कार्यपालिकाको लेखा शाखाले प्रचलित लेखामान अनुसार राख्नु पर्नेछ ।

(२) कोषको आन्तरिक तथा अन्तिम लेखापरीक्षण प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद-५

व्यवसायिक करार तथा कृषियोग्य जग्गा व्यवस्थापन

१४. **व्यवसायिक करार गर्न सकिने:** (१) यस ऐन बमोजिम कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्न व्यवसायिक करार गर्न सकिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम करार गर्दा करार सम्बन्धी प्रचलित कानूनको अधीनमा रही पक्षहरूको आपसी सहमतिमा कागजी र विद्युतीय माध्यमबाट गर्न सकिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको करारको ढाँचा अनुसूची-३ बमोजिम हुनेछ ।

१५. **जग्गा तथा भौतिक साधन उपलब्ध गराउन सकिने:** कार्यपालिकाले कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय गर्ने प्रयोजनका लागि कुनै व्यक्ति, फार्म वा व्यवसायी, कृषक समूह वा त्यस्ता कृषक समूह मिलेर बनेको समिति वा सहकारी संस्थालाई जग्गा तथा गाउँपालिका/नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेको भवन, यन्त्र उपकरण तथा अन्य सम्पत्ति करार गरी उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

१६. **जग्गा बाँझो राख्न नपाइने:** (१) गाउँपालिका/नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेको जुनसुकै व्यक्ति, फर्म, संस्था वा कम्पनीको स्वामित्वमा रहेको कृषि योग्य जमीन बाँझो राख्न पाइने छैन ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि आफ्नो स्वामित्वमा रहेको कृषियोग्य जमीन बाँझो रहने भएमा त्यस्तो जग्गा कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय सञ्चालन गर्ने प्रयोगजनको लागि लिजमा दिन सकिने गरी सम्बन्धित जग्गा धनीले कार्यलयमा निवेदन दिनु पर्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम कुनै निवेदन प्राप्त भएमा कार्यालयले सोही व्यहोरा उल्लेख गरी सार्वजनिक सूचना जारी गर्नु पर्नेछ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमको सूचना बमोजिम कसैले त्यस्तो जग्गा लिजमा लिई कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय सञ्चालन गर्न चाहेमा सम्बन्धित जग्गा धनी र लिजमा लिन चाहेने व्यक्ति, फर्म, संस्था वा कम्पनी बीच लिज सम्बन्धी करार गर्न कार्यलयले आवश्यक सहजीकरण गर्नु पर्नेछ।

(५) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि उपदफा (२) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा कार्यपालिका आफैले त्यस्तो जग्गामा कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय सञ्चालन गर्ने प्रयोजनको लागि सम्बन्धित जग्गा धनीसँग लिज करार गर्न सक्नेछ।

(६) यस दफा विपरीत हुनेगरी कसैले लगातार दुई वर्षसम्म जग्गा बाँझो राखेमा कार्यपालिकाले सम्बन्धित जग्गा धनीलाई प्रति हेक्टर एक हजार रुपैयाँको दरले जरिबाना गर्न सक्नेछ।

१७. **स्वामित्व हस्तान्तरण नहुने:** व्यावसायिक करारको माध्यमबाट कुनै जग्गा वा भौतिक सम्पत्ति उपलब्ध गराएको अवस्थामा व्यावसायिक करार गरेको वा लिजमा लिएको कारणले मात्र जग्गा वा भौतिक सम्पत्तिमा करारका पक्षको स्वामित्व हस्तान्तरण हुने छैन।

१८. **पुनः करार गर्न नहुने:** यस परिच्छेद बमोजिम व्यावसायिक करार गर्ने वा लिजमा लिने पक्षले दोस्रो पक्षको सहमति नलिई सोही बिषयमा तेस्रो पक्षसँग पुनः करार गर्न पाउने छैन।

१९. **विषयवस्तु स्पष्ट उल्लेख गर्नु पर्ने:** (१) यस परिच्छेद बमोजिम व्यावसायिक करार गर्दा करारको प्रकृति, शर्त, अवस्था तथा अन्य विषयवस्तु स्पष्ट उल्लेख गर्नु पर्नेछ।

(२) दफा १४ को उपदफा (३) मा उल्लिखित ढाँचामा रहेका विषयवस्तुको अतिरिक्त यस ऐन तथा प्रचलित कानूनको प्रतिकूल नहुने गरी पक्षहरूको आपसी सहमतिमा उपदफा (१) मा उल्लेखित विषयका अतिरिक्त अन्य उपयुक्त विषयवस्तुहरू समेत व्यावसायिक करारमा समावेश गर्न सकिनेछ।

२०. **व्यावसायिक करारका पक्षहरूको दायित्व:** यस ऐन बमोजिमको व्यावसायिक करारका पक्षहरूको दायित्व यस ऐनमा अन्यत्र उल्लेख भएको अतिरिक्त सम्बन्धित व्यावसायिक करारमा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ।

२१. व्यावसायिक करार बहाल रहने अवधि र तरिका: (१) व्यावसायिक करारमा त्यस्तो करार बहाल रहने अवधि र तरिका उल्लेख भएकोमा सोही बमोजिम व्यावसायिक करारको परिपालन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै अवधि वा तरिका उल्लेख नभएको तर सो काम कुनै खास समयमा वा कुनै खास तरिकाले मात्र गर्न सकिने रहेछ भने सोही समयमा सोही तरिका बमोजिम गर्ने गरी त्यस्तो व्यावसायिक करार भएको मानिनेछ ।

(३) उपदफा (२) मा लेखिएको अवस्थामा बाहेक करारमा करार बहाल रहने अवधि र तरिका उल्लेख नभएमा मनासिब माफिकको समयभित्र उपयुक्त तरिका अपनाई पूरा गर्नु पर्नेछ ।

२२. व्यावसायिक करार पूरा गर्ने स्थान: व्यावसायिक करार बमोजिम काम पूरा गर्न निश्चित स्थान तोकिएकोमा सोही स्थानमा पूरा गर्नु पर्नेछ ।

२३. व्यावसायिक करार पूरा गर्नु नपर्ने अवस्था: देहायका अवस्थामा व्यावसायिक करार बमोजिम काम गर्न आवश्यक पर्ने छैन:-

(क) व्यावसायिक करारको एक पक्षले अर्को पक्षलाई सो करार बमोजिमको दायित्व पूरा गर्नु नपर्ने गरी छुट दिएमा,

(ख) प्रचलित कानून बमोजिम बदर हुने वा गराउन सकिने करार बदर भएमा वा बदर गराउन पाउने पक्षले बदर गराएमा,

(ग) अर्को पक्षले व्यावसायिक करारको शर्त उल्लंघन गरेको कारणबाट सो करारको परिपालना हुन नसक्ने भएमा,

(घ) यस ऐनको कुनै व्यवस्था बमोजिम करार बमोजिमको काम गर्नु नपर्ने भएमा,

(ङ) काबू बाहिरको परिस्थितिको कारणबाट व्यावसायिककरार गर्दाको परिस्थितिमा आधारभूत परिवर्तन भई सो करारको परिपालना गर्न असम्भव भएमा ।

२४. व्यावसायिक करार दर्ता गर्नु पर्ने: (१) यस ऐन बमोजिम व्यावसायिक करार सम्पन्न गर्दा कार्यपालिका वा वडाको प्रतिनिधिको रोहवरमा सम्पन्न गरी त्यस्तो करार भएको मितिले पैंतिस दिनभित्र कार्यालयमा दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम करार दर्ता गर्दा लग्ने दस्तुर कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम दर्ता भएको करारको एक प्रति कार्यालयले अभिलेख गरी राख्नु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम करार दर्ता गर्न दुवै पक्षहरू स्वयम् वा निजहरूको कानून बमोजिमको प्रतिनिधि उपस्थित हुनु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (१) बमोजिम करार दर्ता गर्दा दर्ता गर्ने अधिकारीले यस ऐन वा प्रचलित कानून विपरीत प्रावधान उल्लेख भएकोमा त्यस्तो प्रावधान परिमार्जन गरेर मात्र दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

२५. **विवादको समाधान:** (१) यस ऐन बमोजिम गरिएका व्यावसायिक करारको कार्यान्वयनको क्रममा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा पक्षहरूले आपसी बार्ताबाट त्यस्तो विवाद समाधान गर्न सक्नेछन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम बार्ताबाट विवाद समाधान हुन नसकेमा पक्षहरूले न्यायिक समितिमा निवेदन दिन सक्ने छन् ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम कुनै निवेदन पर्न आएमा न्यायिक समितिले साठी दिनभित्र मेलमिलापको माध्यमबाट विवादको टुङ्गो लगाउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम विवादको टुङ्गो नलागेमा व्यावसायिक करारका पक्षहरूले प्रचलित कानून बमोजिम मध्यस्थताको माध्यमबाट विवादको समाधान गर्नको लागि प्रक्रिया अवलम्बन गर्न सक्नेछन् ।

२६. **क्षतिपूर्ति सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) व्यावसायिक करार कार्यान्वयनको सम्बन्धमा कुनै पक्षको काम कारबाहीबाट अर्को पक्षलाई क्षति पुग्न गएमा करारमा नै क्षतिपूर्ति तोकिएकोमा सोही बमोजिम र नतोकिएको हकमा सम्झौताको प्रकृति, स्थलगत निरीक्षण, स्थानीय सर्जिमिन, विशेषज्ञको राय, प्रचलित दरभाउ समेतको आधारमा पक्षहरूको आपसी सहमतिमा मर्का पर्ने पक्षलाई कार्यालयले क्षतिपूर्ति भराइदिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि पक्षको काबू बाहिरको परिस्थितिले गर्दा व्यावसायिक करारको यथावत् परिपालना हुन नसकेको अवस्थामा यस ऐन बमोजिमको दायित्व तिर्नु व्यहोर्नु पर्ने छैन ।

तर व्यावसायिक करार गर्दाको अवस्थामा पक्ष बीच कुनै लेनदेन भएको रहेछ भने अवस्था हेरी मर्का पर्ने पक्षलाई लेनदेनको सामान, वस्तु वा नगद फिर्ता दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-६

विविध

२७. **जरिवाना:** (१) कसैले यस ऐनको देहाय बमोजिम कसुर गरेमा देहाय बमोजिमको सजाय वा जरिवाना हुनेछः-
- (क) दफा ४ विपरीत कृषि तथा पशु बजार स्थापना र सञ्चालन गरेमा पच्चिस हजार देखि पचास हजार रूपैयाँसम्म,
 - (ख) दफा ६ बमोजिम निर्धारित पशु पक्षी बधशाला बाहेक वा मापदण्ड विपरीत हुने गरी पशुपक्षी पध गरेमा पाँच हजारदेखि दश हजार रूपैयाँसम्म,
 - (ग) **दफा २६** बमोजिम क्षतिपूर्ति भनें आदेश दिएकोमा लापरवाही पूर्वक त्यस्तो क्षतिपूर्ति नदिएमा त्यस्तो अटेर गर्नेलाई पच्चिस हजारदेखि पचासहजार रूपैयाँसम्म ।
- (२) यस ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम विपरीत कुनै कार्य गरी त्यसबाट कसैको हानी नोक्सानी भएको रहेछ भने त्यस्तो हानी नोक्सानी निजबाट नै भराइनेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम कारबाही सञ्चालन गरी जरिवाना गर्ने अधिकार अध्यक्ष/प्रमुखलाई हुनेछ ।
२८. **पुनरावेदन:** यस ऐनको दफा २७ बमोजिमको जरिवानामा चित्त नबुझे पक्ष निर्णय भएको जानकारी पाएको मितिले पैतीस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।
२९. **बीमा गर्नु पर्ने:** (१) कृषक तथा व्यवसायीले आफ्नो व्यवसायिक उत्पादनको प्रचलित कानून बमोजिम बीमा गर्नु पर्नेछ ।
- (२) कार्यपालिकाले व्यवसायिक उत्पादनमा प्रोत्साहनका लागि उपदफा (१) बमोजिम लाग्ने बीमा शुल्कमा अनुदान दिन सक्नेछ ।
३०. **अनुगमन गर्ने:** (१) कार्यपालिकाले कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसायको अनुगमन गर्नेछ ।
३१. **बौद्धिक सम्पत्तिको संरक्षण गर्नु पर्ने:** यस ऐन बमोजिम व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्दा वा व्यवसायिक करार गर्दा बौद्धिक सम्पत्ति, भौगोलिक परिचय तथा कृषक अधिकार समेतको संरक्षण हुने गरी गर्नु पर्नेछ ।
३२. **प्रचलित कानून बमोजिम हुने:** यस ऐनमा लेखिएका विषयमा यसै ऐन बमोजिम र अन्य विषयमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
३३. **अनुसूचीमा हेरफेर तथा थपघट :** कार्यपालिकाले स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी अनुसूचीमा आवश्यक हेरफेर तथा थपघट गर्न सक्नेछ ।
३४. **नियम बनाउन सक्ने:** यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न कार्यपालिकाले आवश्यक नियम, निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउन सक्नेछ ।

महाराष्ट्र का नृत्य

अनुसूची - १

(दफा २ को खण्ड (च) सँग सम्बन्धित)

कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसाय

- (१) खाद्यान्न बाली,
- (२) वागवानी (फलफूल, तरकारी, मसला बाली, पूष्प) र जडिबुटी (३) पशु, पन्छी
- (४) माछा, मासु, दुध, फुल, हाड, छाला, ऊन
- (५) च्याउ
- (६) मौरी पालन, रेशम
- (७) चिया, कफी, अलैची, सुपारी, घाँसेवाली
- (८) तेलहन, दलहन
- (९) कपास, जुट, उखु, रबर खेती,
- (१०) कृषि पर्यटन
- (११) कृषिका सबै उपक्षेत्रसँग सम्बद्ध उत्पादन र सो शब्दले औद्योगिक प्रयोजनमा हुने कृषि वस्तुहरू
- (१२) कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनको प्रशोधन उद्योग
- (१३) कृषि तथा पशुजन्य उत्पादन सामग्री (दाना, मलखाद, विषादी, औषधी) आदिको प्रशोधन उद्योग
- (१४) खेती प्रणालीमा समाविष्ट कृषि तथा पशुजन्य वस्तुहरू ।

महाराष्ट्र का नृत्य

अनुसूची-२

(दफा २ को खण्ड (द) सँग सम्बन्धित)

कृषि तथा पशुपक्षीपालन व्यवसायसँग सम्बन्धित व्यावसायिक कार्य

- (१) व्यावसायिक उद्देश्यले गरिने कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको उत्पादन ,
- (२) कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको प्रशोधन,
- (३) कृषि तथा पशुजन्य उपजको भण्डारण तथा व्यापार,
- (४) कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनका लागि प्रयोग हुने घाँस, दाना, चारो, रासायनिक वा प्राङ्गारिक मलको उत्पादन,
- (५) कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनका लागि आवश्यक विउ, वेर्ना, नख र भुरा तथा चल्लाको उत्पादन, भण्डारण वितरण,
- (६) कृषि तथा पशुजन्य प्रयोग हुने रासायनिक र जैविक विषादीको उत्पादन, भण्डारण तथा बिक्री वितरण,
- (७) कृषि तथा पशुपक्षीपालन सम्बन्धी परामर्श सेवा,
- (८) कृषि तथा पशुपक्षीपालन सम्बन्धी प्रचलित कानूनमा तोकिएका व्यवसाय ।

(दफा १४ को उपदफा (३) सँग सम्बन्धित)

व्यावसायिक करारको ढाँचा

लिखितम् लिज करार गरिदिनेको नाम को नाति
..... को छोरा..... प्रदेश जिल्ला
.....गाँउपालिका/नगरपालिका वडा नं. बस्ने वर्ष को
..... (यसपछि “पहिलो पक्ष” भनिएको) ले मेरा/एकाघरका परिवार
..... का नाउँमा दर्ता कायम रहेको मेरो आफ्नै हकभोग भएको अरु कसैलाई दोहोरो लिखित
गरी नदिएको जिल्ला गाँउपालिका/नगरपालिका वडा नं.नक्सा सिट नं.
कित्ता नं.को ज.वि. र त्यसमा बनेकोतलाको घर, गोदाम र त्यसमा
भएको लिगलिगा पद आदि लिज बापत लेखिएको सम्पूर्ण भौतिक सम्पत्ति लिज करारमा दिने भएकोमा आगे
लिज करार गरिलिने को नाति को छोरा.....

प्रदेश जिल्ला..... गाँउपालिका/नगरपालिका वडा नं.....बस्ने वर्ष.....को
..... (यसपछि “दोस्रो पक्ष” भनिएको) ले माथि लेखिएको जग्गा जमीन, भौतिक
सम्पत्ति लिजमा करार माग गरेकोमा हामी दुवैपक्ष सहमत भै मासिक/वार्षिक वारु
वा जिन्सी.....लिज भाडा हुने गरी तपसिल बमोजिमका शर्तमा लिज करारनामा गरेका छौं ।
यो करारनामा गरेको होइन भनी कुनै पक्षले कही कतै उजुर बाजुर गर्ने छैन, गरे यसैले बदर गरिलिनु भनी
तपशिलका साक्षीको रोहवरमा वसी यो करारनामा लेखी लेखाई सही छाप गरी एक एक प्रति बुझि लियोँ/
दियोँ ।

करारका शर्तहरू

१. प्रत्येकमहिना/वर्षमा करारको किस्ता बापत बुझाउनु पर्ने नगद रु. वा जिन्सी
..... दोस्रो पक्षले बुझाउने र पहिलो पक्षले किस्ता बापत बुझी भर्पाई गरिदिने ।
२. करार बहाल रहने अवधि मिति देखिसम्म हुनेछ ।
३. पक्षहरूको आपसी सहमतिमा नवीकरण थप हुन सक्नेछ ।
४. जग्गा र निर्माण संरचनाको स्वरूप परिवर्तन गर्नुपर्ने भए वा नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने भए दुवै पक्षको सहमतिमा
गर्ने ।

४. शर्त बमोजिम पहिलो पक्षले जग्गा जमिन र संरचना दोस्रो पक्षलाई उपलब्ध गराउने ।
५. बत्ती पानी आदिको खर्च दोस्रो पक्षले व्यहोर्ने ।
६. म्याद समाप्त भए पछि पक्षहरूले आपसी सहमतिमा जग्गा जमिन र भौतिक सम्पत्ति बुझिलिने दिने ।
७. दुवै पक्षले आ आफ्नो पक्षलाई लाग्ने कर तिर्ने ।
८. काबु बाहिरको परिस्थिति बाहेक लिजमा लिएको जग्गाजमिन भौतिक सम्पत्तिमा क्षति भए दोस्रो पक्षले व्यहोर्नु पर्नेछ ।
९. पहिलो पक्षले दोस्रो पक्षलाई करार बमोजिम दिएको जग्गाजमिन र भौतिक सम्पत्ति उपयोग गर्न बाधा गरेमा दोस्रो पक्षले क्षतिपूर्तिका लागि दावी गर्न पाउने छ ।
१०. पक्षहरू बीच असमझदारी उत्पन्न भएमा ऐनमा तोकिए अनुसार हुनेछ ।
११. अन्य शर्तहरू आवश्यकता अनुसार थप गर्न सकिनेछ ।

पहिलो पक्ष

नाम थर:

दस्तखत:

दा. वा.

दोस्रो पक्ष

नाम थर:

दस्तखत:

दा. वा.

रोहबरका साक्षीहरू

क्र.स	नाम थर, उमेर	ठेगाना	दस्तखत
१			
२			

कलमी

क्र.स	नाम थर, उमेर	ठेगाना	दस्तखत

१			

संवत् २०..... सा महिना गते रोज शुभम्।

(नोट: गाउँपालिका/नगरपालिकाले गर्ने व्यावसायिक करारको ढाँचा यसै ढाँचाको आधारमा आवश्यक हेरफेर सहित तर्जुमा गरिनेछ।)

समस्त काठमाडौं